

PŘEDMLUVA

Dovršení výstavby socialismu v naší vlasti v sobě zahrnuje i kritické zhodnocení buržoazní ideologie z dob buržoazní republiky, která v současné době leckdy ještě doznívá. Tento úkol je v plné míře aktuální i pokud se týče buržoazních a pravicově socialistických ekonomii hlásaných v buržoazní Československé republice. Je tím aktuálnější, že valná část buržoazních ekonomů působila v našem veřejném životě a na vysokých školách aktivně ještě několik let po r. 1945, takže i pod jejich vlivem vyrůstala řada pracovníků působících dnes na různých místech našeho národního hospodářství. Není proto divu, že se i nyní setkáváme občas s recidivami různých buržoazních i pravicově socialistických názorů. Tím je snad i dostatečně zdůvodněna opodstatněnost práce věnované kritice buržoazních ekonomických teorií hlásaných kdysi v Československu.

Jako je tomu i v jiných oborech, je i pro napsání dějin ekonomických teorií v našich zemích předpokladem předběžné monografické zpracování jednotlivých úseků. Tyto přípravné práce mohou být zaměřeny dvojím způsobem: buď podle jednotlivých směrů a jejich hlavních představitelů, nebo podle jednotlivých okruhů problémů ekonomické teorie. V práci jsem zvolil druhý způsob a snažím se ukázat na místo a význam problému krize v buržoazní a v pravicově socialistické ekonomické teorii v ČSR v jednom z kritických období kapitalismu, tj. v třicátých letech. Proč zrovna tento problém? Proto, že téměř po celou dobu trvání buržoazní republiky byl vlastně ústředním problémem, jak to vyplývalo z celé hospodářské situace dvacátých a třicátých let. K tomuto problému táhly tak či onak všechny hospodářské úvahy, ať se již týkaly peněz, úvěru, veřejných financí nebo mezinárodně obchodní politiky.

Každá teoretická práce z oboru politické ekonomie by měla ukázat i na praktické závěry, které z ní plynou. U práce historické povahy, zvláště týká-li se kapitalismu, je to ovšem možné jen tak, že ukáže na praktickou hospodářskou politiku, která měla být zdůvodněna tou či onou teorií. Řešení problematiky

krize v třicátých letech k tomu poskytuje bohaté možnosti, jichž jsem se snažil v práci využít alespoň stručným objasněním souvislosti názorů na krizi s protikrizovou politikou, jež byla požadována jednotlivými politickými směry.

K způsobu zpracování materiálu, pokládám za nutné poznamenat alespoň toto: Přestože buržoazní a reformistická literatura v buržoazní republice nebyla příliš rozsáhlá, zaujímá v ní literatura věnovaná přímo nebo nepřímo otázce krize celkem úctyhodné místo. Najdeme v ní jména významná i méně významná. V práci jsem se nesnažil vyčerpát tuto literaturu v celém rozsahu, nýbrž úmyslně jsem se omezil na autory svým způsobem reprezentativní, zejména na ty, kteří představovali zároveň ideology jednotlivých politických směrů.

V kritice buržoazních a pravicově socialistických teorií jsem samozřejmě vycházel z marxistické teorie hospodářských krizí, jejíž základní teze bych pro objasnění svého stanoviska formuloval stručně takto: Krize je výsledkem všech rozporů kapitalistické reprodukce a dočasně je řeší. Tyto rozpory jsou v poslední instanci způsobeny základním rozparem kapitalismu — rozparem mezi společenským charakterem výroby a soukromokapitalistickým způsobem přivlastňování. Jinými slovy řečeno, krize je výrazem rozporu mezi výrobními silami a výrobními vztahy kapitalistické společnosti.

Základní rozpor kapitalismu jako konečná příčina krizí se vyhrocuje v řadu dalších rozporů vedoucích bezprostředně ke krizím. Z těchto rozporů si zaslouží zvláštní pozornost rozpor mezi poměrnou organizovaností výroby uvnitř kapitalistického podniku a anarchií společenské výroby vcelku, jenž nutně vyvolává disproporce ve výrobě, dále pak rozpor mezi výrobou a spotřebou, jenž je výrazem vykořisťovatelského charakteru kapitalismu. Oba rozpory je vždy nutno vidět ve vzájemné souvislosti. Pro propuknutí krize z všeobecné nadvýroby — a to je typický projev kapitalistických hospodářských krizí — nemá totiž význam jakákoliv disproporce vyvolaná anarchií výroby, nýbrž především disproporce vznikající relativně nezávislým vývojem výroby výrobních prostředků na možnostech odbytu spotřebních předmětů. Ta je při vykořisťovatelském charakteru kapitalistické výroby i rozhodujícím činitelem všeobecné nadvýroby.

Je-li jednostranně zdůrazňován jen některý z rozporů, vede to k zkresenému a tedy k nesprávnému výkladu příčin krize. Klade-li se totiž důraz hlavně na anarchii společenské výroby, vytváří se základna pro subjektivistickou teorii vysvětlující krize prostě z omylů podnikatelů. Taková teorie zastírá vykořisťovatelský charakter kapitalismu a vede k názoru, že lze krize vyloučit rozumnější a prozíravější hospodářskou politikou. Vyzvedá-li se naproti tomu jen rozpor mezi výrobou a spotřebou, vede to k teoriím, jež volají po zásazích do rozdělování důchodů jako prostředku proti krizím, při čemž naopak ustupuje do pozadí a podceňuje se anarchie výroby. Obě teorie přitom chtějí krize řešit nezávisle na existenci kapitalistického vlastnictví a tím vytvářejí iluze o odstranitelnosti krizí v rámci kapitalismu.

Ježto krize je výsledkem rozporů vznikajících v reprodukci kapitálu zákonitě, je nutno ji považovat za jev v kapitalistickém hospodářství zcela normální, ne patologický. Krize není choroba hospodářství. Zákonitou formou pohybu společenského kapitálu je hospodářský cyklus, v němž má krize ústřední a rozhodující postavení. V tomto cyklu je normálním jevem stejně jako oživení nebo rozmach.

Práce vznikla na katedře politické ekonomie University Jana Evangelisty Purkyně v Brně jako výzkumný úkol filosofické fakulty university. Svým spolupracovníkům z katedry děkuji upřímně za všechny kritické připomínky, jimiž mě v mé práci podpořili. Rovněž děkuji docentu dru Štefanu Heretikovi z Ekonomického ústavu SAV v Bratislavě a docentu Miroslavu Šmejkalovi, kandidátu ekonomických věd, z Vysoké školy ekonomické v Praze za cenné rady, jimiž mi pomohli odstranit četné nedostatky v práci.

Autor

